

MEDIEVAL HISTORY OF CENTRAL EURASIA



No. 3 (2) 2021



MEDIEVAL HISTORY OF CENTRAL EURASIA

Has been published since 2020

No. 3 (2) 2021

Nur-Sultan

EDITOR-IN-CHIEF:

Doctor of Historical Sciences, Professor
Shaihutdinov M. Y.

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF

Doctor of Historical Sciences, Professor
Kushkumbayev A. K.

EDITORIAL BOARD:

Qydyráli Darhan	Doctor of Historical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Muminov A.K.	Doctor of Historical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Samashev Z. S.	Doctor of Historical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Abuseitova M. K.	Doctor of Historical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Sabitov Zh. M.	PhD in Political Science (Kazakhstan)
Golden Peter B.	Dr., Professor (USA)
Kradin N.N.	Doctor of Historical Sciences, Professor (Russia)
Erdélyi István	Doctor of Historical Sciences, Professor (Hungary)
Uzelac	PhD in History (Serbia)
Aleksandar	
Mirgaleev I. M.	Candidate of Historical Sciences (Russia)
Zaytsev I. V.	Doctor of Historical Sciences, Professor (Russia)
Petrov P.N.	Candidate of Historical Sciences (Russia)
Nagamine	PhD in History (Japan)
Hiroyuki	

Editorial address: 8, Kabanbay Batyr avenue, of.316, Nur-Sultan, Kazakhstan, 010000
Tel.: (7172) 24-18-52 (ext. 316)
E-mail: medieval-history@isca.kz

Medieval History of Central Eurasia
Owner: Astana International University
Periodicity: quarterly
Circulation: 500 copies

FROM THE EDITOR

Уважаемые коллеги!

Представляю Вашему вниманию очередной номер нашего журнала, посвященного вопросам средневековой и новой истории.

В рубрике «Этногенез. Археология. Лингвистика» опубликована статья А.А. Молдахмет «История исследований средневековых городов нижнего течения Сырдарьи». В статье отмечено, что в период Средневековья выросло количество городов и населенных пунктов в этом регионе. Сегодня ученые проводят масштабные археологические изыскания, определяя места расположения средневековых памятников и их исторические названия. В числе городов, где в настоящее время активно ведутся археологические работы, можно отметить город Кышкала, о котором сохранилось немало ценной информации в средневековых письменных источниках и местных легендах.

Рубрику «История Улуса Джучи» открывает статья доктора политических наук М.Т. Лаумулина «История Центральной Азии в современной зарубежной литературе». В статье рассмотрены вопросы генезиса, формирования и развития Золотой Орды, истории Центральной Азии и Внутренней Евразии, а также актуальные проблемы домонгольской истории в лице скифов, гуннов, западных тюрок, караханидов, древних уйгур, сельджуков. Отдельные сюжеты посвящены Великому Шелковому пути и связанным с ним сюжетам – торговле жемчугом, распространению аграрных культур. В статье рассматриваются эпизоды новой и новейшей истории XX века.

В статье Р.Д. Темиргалиева «Джучи-хан – правитель Дешт-и-Кипчака» освещена деятельность старшего сына Чингисхана Джучи в последние годы его жизни. Проанализированы сложности взаимоотношений Джучи с отцом и братом. Подвергнуты критике нашедшие широкое отражение в историографии сведения Рашид-ад-Дина о демарше Джучи в период среднеазиатской кампании. Исследуются подробности завоевания монголами Дешт-и Кипчака и выдвигается версия об участии Джучи в битве на Калке. Большое внимание также уделено статусу и положению Джучи в правящей элите Монгольской империи, правомерность применения по отношению к нему ханского титула. Исследуются различные версии гибели Джучи.

В статье А. Шакиевой «Изучение истории Улуса Джучи в советской историографии» рассмотрены исследования и особенности взглядов советских и зарубежных ученых по проблеме Улуса Джучи. Основное внимание уделяется историческим, культурным и социально-экономическим аспектам наследия улуса Джучи в советской историографии. Существует традиция идеалистического изображения исторических событий,

происходивших в Улусе Джучи. В статье анализируется влияние идеологических принципов на историю Улуса Джучи в связи с обоснованием марксистско-ленинского учения в научном сообществе. Зарубежная историография Улуса Джучи неоднородна, в ней присутствуют различные течения. Статья раскрывает значимость исследовательских работ по истории Улуса Джучи в советских и зарубежных историографических работах.

Рубрику «Европейское Средневековье» открывает статья доктора исторических наук М.Е. Шайхутдинова «Формирование, взлёт и падение Каролингской империи: политические аспекты». В статье освещены важнейшие этапы становления и развития Каролингской империи. Отмечено, что сын Карла Мартелла Пипин III Короткий решил покончить с политической неопределенностью и отстранил от власти «длинноволосых» меровингских королей. Его преемник, Карл Великий, расширил пределы государства, подчинил себе Лангобардское королевство, покорил Баварию, завершил длительную войну с языческой Саксонией и создал грандиозную Империю Каролингов, которую многие историки считают «прообразом единой Европы». Людовик Благочестивый попытался реформировать Империю, но потерпел неудачу и оставил её в состоянии полной анархии. Затем Лотарь I, Людовик II Немецкий и Карл II Лысый начали так называемую «войну трех братьев», которая закончилась в 843 году полной геополитической катастрофой – подписанием Верденского договора, означавшим распад Каролингской империи.

Статья кандидата исторических наук М.В. Шлюпикова и магистра специальности экология и природопользование, аспиранта направления «Науки о Земле» (МГУ им. М.В. Ломоносова) М.М. Шлюпиковой посвящена анализу исторической концепции средневековой Франции выдающегося французского историка Фернана Броделя. В центре внимания исследователей – научные взгляды Ф. Броделя, его трактовка географического детерминизма, роли пространства, гор, морей, рек, долин, лесов, почв и методов их хозяйственного использования в социальной динамике французского общества. Проанализирована концепция создания единой Франции, двигателей этого процесса, географической ориентации объединительного центра – Парижского бассейна и его потенциальных конкурентов. Дана оценка возможным альтернативам. Авторы пришли к выводу, что в трудах Ф. Броделя проблемы взаимодействия человека и природы определяют всю его историческую концепцию, всё его видение прогресса человека и его освобождения от пут географии.

В рубрике «Рецензии» опубликована рецензия доктора политических наук Л.Р. Скаковского на труд современного британского историка Питера Франкопана «Первый крестовый поход: Зов с Востока», который был впервые опубликован в 2012 году, но в русском переводе вышел в свет лишь в 2018 году. Рецензент характеризует работу П. Франкопана как блестящее

историческое повествование, содержащее немало новых, нетрадиционных оценок событий Первого крестового похода. В рецензии отмечено, что работа П. Франкопана основана на новой интерпретации широкого круга как западных, так и восточных исторических источников. Структура книги выстроена таким образом, что автор вновь и вновь возвращается к одним и тем же историческим сюжетам, рассматривая их с различных ракурсов и обогащая их все новыми деталями. Таким образом, труд П. Франкопана вносит значительный вклад в современную медиевистику и будет востребован как специалистами, так и широким кругом читателей, интересующихся вопросами средневековой истории.

В целом, как и было обещано нами ранее, мы продолжаем последовательно расширять пространственные и временные горизонты наших научных изысканий и продолжаем знакомить Вам с наиболее яркими исследованиями в сфере всеобщей истории.

Главный редактор
Шайхутдинов М.Е.

CONTENT

EDITORS'S COLUMN.....	3
------------------------------	----------

ЭТНОГЕНЕЗ. АРХЕОЛОГИЯ. ЛИНГВИСТИКА

А.А. Молдахмет. СЫРДАРИЯНЫҢ ТӨМЕНГІ АҒЫСЫ БОЙЫНДАҒЫ Ортағасырлық қалалардың зерттелу тарихы.....	7
---	----------

ИСТОРИЯ УЛУСА ДЖУЧИ

М.Т. Лаумулин. ИСТОРИЯ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В СОВРЕМЕННОЙ ЗАРУБЕЖНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ.....	14
---	-----------

Р.Д. Темиргалиев. ДЕШТІ ҚЫПШАҚ ХАНЫ - ЖОШЫ ХАН.....	39
--	-----------

А. Шакиева. КЕҢЕС ТАРИХНАМАСЫ: ЖОШЫ ҰЛЫСЫ ТАРИХЫ ЖАЙЫНДА.....	58
--	-----------

ЕВРОПЕЙСКОЕ СРЕДНЕВЕКОВЬЕ

М.Е. Шайхутдинов. ФОРМИРОВАНИЕ, ВЗЛЕТ И ПАДЕНИЕ КАРОЛИНГСКОЙ ИМПЕРИИ: ПОЛИТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ.....	71
--	-----------

M.V. Shlyupikov, M.M. Shlyupikova. MAN AND NATURE OF MEDIEVAL FRANCE IN HISTORICAL CONCEPT OF F. BRAUDEL.....	85
--	-----------

РЕЦЕНЗИИ

Л.Р. Скаковский. ПИТЕР ФРАНКОПАН О ЦЕЛЯХ, ПРИЧИНАХ И ГЕОПОЛИТИЧЕСКИХ ПОСЛЕДСТВИЯХ ПЕРВОГО КРЕСТОВОГО ПОХОДА ДЛЯ ЗАПАДНОЙ ЕВРОПЫ И ВИЗАНТИЙСКОЙ ИМПЕРИИ.....	110
--	------------

КЕҢЕС ТАРИХНАМАСЫ: ЖОШЫ ҰЛЫСЫ ТАРИХЫ ЖАЙЫНДА

Айсауле Шакиева

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ-ның 1 курс докторанты, Нұр-Сұлтан қ.
E-mail: aisaule_10@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада Жошы Ұлысы тақырыбына қатысты кеңестік және шетелдік ғалымдардың зерттеулері мен ерекшеліктері қарастырылды. Кеңес тарихнамасындағы Жошы Ұлысы мұрасының тарихи-мәдени, әлеуметтік-экономикалық аспектілеріне тоқталады. Кеңестік дәуірде қалыптасқан бір жақты зерттеулер Жошы Ұлысындағы тарихи құбылыстардың шынайы бейнесін көрсетуге арналған. Кеңес тарихнамасындағы Жошы Ұлысы тарихи мұрасының ғылыми ортадағы зерттеу деңгейіндегі өзгерісіне назар аударылады. Жошы Ұлысында орын алған тарихи оқиғалардың кез-келген тұстары идеалистік тұрғыдан көрсету дәстүрі байқалады. Мақалада ғылыми ортада марксистік-лениндік ілімді негіздеуге байланысты идеологиялық ұстанымдардың Жошы Ұлысы тарихын әсері талданады. Шетелдік тарихнаманың тақырыпты зерттеудегі ғылыми бағытының айырмашылығы көрсетіледі. Мақала кеңестік, шетелдік тарихнамалық еңбектеріндегі Жошы Ұлысы тарихына қатысты зерттеу жұмыстарының тарихи маңызды тұстарын айқындайды.

Кілт сөздер: Алтын Орда, Киев Русі, Дешті Қыпшақ, Ақ Орда, Көк Орда, Сарай, Батый хан.

Кіріспе. Кеңес тарихнамасында әкімшіл-әміршіл жүйе ықпалымен жазылған еңбектерді қарастыра отырып, олар ұзақ уақыт бойы ғылыми сынға емес, керісінше идеологиялық ықпал астында болғаны жайлы ой қалыптасады. Осыған орай, Қазақстан тарихындағы орта ғасыр кезеңін зерттеуге қатысты тұжырымдардың өзгергенін білеміз. Коммунистік партия өкіметінің билігі кезінде Жошы Ұлысы тақырыбы зерттеліп келгенімен, теріс баға беретін пікірлер көбейді. Себебі, кеңестік саясатты жүзеге асыру барысында халық санасына әсер етуге тырысты. Алтын Орда тарихын зерттеу КСРО кезеңінде қатаң бақылауда болғанына қарамастан кеңестік, шетелдік зерттеушілер үшін қызық тақырыптардың бірі болды. Алғашқы уақыттары Алтын Орда мемлекетінің Киев Русіне әсері, әлеуметтік-экономикалық, мәдени тұстары кеңестік зерттеушілердің назарына ілікті. Сол себепті, Алтын Орда тарихын баяндауда зерттеушілердің тараптарынан түрлі көзқарастар барына көз жеткізе аламыз. Кеңестік, шетелдік ғалымдардың еңбектерін қарастыру арқылы Жошы ұлысы тарихына қатысты мәліметтерге талдау жасап, өткен ғасырдан дұрыс тарихи тәжірибе алуға мүмкіндік туады. Осы орайда, кеңестік және шетелдік ғалымдардың еңбектерін талдау өзекті мәселе болып табылады.

Кеңес Одағының коммунистік партиясының билігі кезінде құрамындағы республикалардың зерттеушілеріне ұлттық тарихты зерттеуге

қойылған талаптарының әсері болды. Жошы Ұлысы (Алтын Орда) шамамен 200-250 жылдай уақыт өмір сүріп, оның құрамына енген халықтардың әлеуметтік-экономикалық, мәдени институттарына әсерін тигізгені сөзсіз. Алайда, ортағасырлық мемлекет тарихына объективті бағаның әлсіз болғанын кеңес тарихнамасының мұрасы дәлелдейді. Сондай-ақ, кеңестік дәуірде Алтын Орда тарихына қатысты тарихнамалық дәстүрдің біркелкі болмағаны белгілі. Тарихта белгілі ресми мәліметтерден бөлек, саяси ықпал әсерінен арнаулы түрде жасырынды, бұрмаланған тұстары жеткілікті. Осылайша, кеңестік дәуірдің еңбектері қатаң «партиялық-идеологиялық» сынға түсіп, белсенді түрде ғылыми айналымдардан бірден алынып, кеңестік саясат сипатына сай еңбектер көп мөлшерде баспаға жарияланып отырды. Біз мақаланы жазуда кеңестік кезеңде қалыптасқан идеологиялық ұстанымдардың Жошы Ұлысының тарихын зерттеуге деген әсерін айқындап, талдауды мақсат еттік.

Зерттеу әдістері. Мақала жазу барысында салыстырмалы-тарихи, мерзімдемелік тәсілдері қолданылды. Бірінші салыстырмалы-тарихилық саралау қарастырылып отырған мәселені кеңестік, шетелдік тарихнама арасындағы өзара өзгешелікті анықтауға, зерттеу заңдылықтарын саралауға, пікір өрісінің тарлығынан босауға мүмкіндік береді. Мұндай методологиялық тәсіл мақаланың маңыздылығын, қарастырылған еңбектердің мазмұнының жазылу ерекшелігін барынша дұрыс талдауға мүмкіндік береді. Екінші мерзімдемелік тәсілді пайдалану арқылы Жошы Ұлысы тарихын зерттеуде кезеңдік тарихнамалық білімді терең жинақтауға мүмкіндік береді. Тарихи дәуірдің өзіндік ерекшелігін ескере отырып, жаңсақ тұжырымдардан алшақ болуға жол ашады.

Талдау. Кеңес тарихнамасында Жошы Ұлысы тарихы туралы зерттелген жеткілікті еңбектер бар. Әсіресе, бұл тақырыппен айналысқан Кеңес одағының белді ғалымдарының қатарына Б. Владимирцов (Владимирцов, 1934), В. Тизенгаузен (Тизенгаузен, 1941), М. Вяткин (Вяткин, 1941), А. Насонов (Насонов, 1940), Б. Греков, А. Якубовский (Греков, Якубовский, 1937), М. Сафаргалиев (Сафаргалиев, 1960) және т.б. ғалымдардың зерттеу жұмыстары жоғары бағаланды. Сондай-ақ, шетелдік зерттеушілердің қатарынан Т. Олсен (Allsen, 1987), Ю. Шамильоглу, М. Кафалы (Kafali, 1977) және т.б. еңбектерін құнды дереккөзі екендігіне көз жеткізе аламыз.

Зерттеу нәтижелері. Кеңес өкіметі қазақ даласында орнаған сәттен бастап мемлекеттің ішкі саясаты, соның ішінде тарихи-мәдени қырларына әсерін тигізді. Дегенмен, кеңестік тарихнаманың көмегімен ұлттық тарихымызды зерттеуде бай методологиялық тәжірибеге қол жеткізілді, Жошы Ұлысы тарихы бойынша кейбір пікірлер қалыптаса алады. Әрине, Жошы Ұлысы тақырыбын зерттеу патшалық Ресей кезінде басталады. Алғаш рет, 1826 жылы Ресей Ғылым Академиясы Ресей мен Батыс Еуропа

ғалымдарына моңғол шапқыншылық зардаптарын айқындайтын ғылыми жұмыстар жариялау іс-шарасын өткізу керек деген шешім қабылданады. Алайда, ұсынылған жұмыстар арнайы комиссия тарапынан теріс баға алады.

Алты жылдан кейін Ғылым Академиясы тағы да осы тақырыпты жаңғырту аясында моңғол тақырыбына қызығушылық танытып, екінші рет Алтын Орда тарихына қатысты мәліметтер жинақтау аясында сайысті өткізу жайлы шешім қабылданды. Осыған орай 1832 жылы Ғылым Академиясына XIX ғасырдағы белгілі шығыстанушы ғалымы Х.М. Френнің тақырыпқа қатысты маңызды тұжырымдамасы жарияланады. Шығыстанушы Френнің пікірінше: «Алтын Орда деген атпен белгілі Жошы Ұлысы тарихын жазу, сыни тұрғыдан өңделген шығыс дереккөздерін, әсіресе хан әулетінен теңгелі ескерткіштерді сақтаған мұсылман қолжазбаларын, ежелгі славян, поляк, венгер халықтарының қолжазбалар үзінділерін келтірген еңбектерді пайдалану қажет». Френнің ұсынған жұмысы Алтын Орда тарихына қатысты жаңа мәліметтер кездеседі, алайда Жошы Ұлысындағы әлеуметтік-экономикалық тақырып мәселесі қарастырылмады. Ғалымның тұжырымдамасына сәйкес, «Бізге моңғол үстемдігі жылдары Алтын Орда деген атпен белгілі болған ортағасырлық мемлекет, сондай-ақ мұсылмандар үшін Жошы Ұлысы деген атпен белгілі..., екі жарым ғасырға жуық уақыт бойы Ресейдің қасіретіне айналып, оны сөзсіз құлдықта ұстап, отанымыздың тағдырына, құрылымына, құрылу тарихы мен тіліне әсерін тигізді» (Сафарғалиев, 1960: 9).

Х.М. Френ Алтын Орда тарихын аса қасіретті кезең деп есептеді, сондықтан тақырыпқа тек ғылыми тұрғыдан ғана қызығушылық танытты. Ресей Ғылым Академиясының екінші рет өткізілген сайысы сәтсіздікке ұшырап, үлкен жетістіктерге әкелмеді. Бұл іс-шараның сәтсіз аяқталуына Алтын Орда тарихына қатысты империялық сипаттағы ғылыми жұмыстардың аздығы себеп болды. Бірақ, Алтын Орданы зерттеуге деген қызығушылық бәсеңдемей, зерттеу жұмыстары өз жалғасын таба берді. Жалпы, революцияға дейінгі тарихнама Қазақстан тарихын зерттеуде ғылыми айналымға жаңа нақты материалдар енгізді. Алайда, ғылыми әдебиеттерде қазақ халқының тарихы тарихи жүйенің субъектісіне емес, керісінше империялық отарлық саясаттың объектісіне айналды. Себебі, ұлттық тарих жайлы мәліметтер келтіру барысында, көп жағдайда қазақ тарихын артта қалғандығын қолдайтын көзқарастардың көптігі байқалды.

Кеңестік кезеңдегі ғылыми ортада Алтын Орда тарихы өзекті тақырыпты қамтитын жұмыстардың бірі болды. Кеңестік кезеңде қалыптасқан тоталитарлық жүйе салдарынан, барлық зерттеушілердің еңбектері қатаң бақылауға алынды. Оның негізгі ерекшелігіне марксистік методологияны қолдану жатады. Сол дәуірде қатаң саяси жүйенің орнауымен тарих ғылымы толығымен партиялық идеологиялық жүйеге бағынды.

Осы тақырыпта 1922 жылы археологиялық жұмыстардың нәтижесінде шығарылған профессор Р.Ф. Баллонның «Старый и новый сарай столицы Золотой Орды» ғылыми еңбегін атауға болады. Алтын Орда астанасы Сарай қаласының сипаты, тарихи-географиялық мекені жайлы мәліметтер келтіріледі (Баллон, 1923). Автор археологиялық жұмыстарының қорытынды нәтижесінде, Алтын Орда мемлекетінің территориясы дамыған мәдени ошақ алаңы болғанын мойындады. Жалпы, Р.Ф. Баллонның еңбегі Алтын Орда тарихына оң баға бере отырып жазылды. Еңбекте археологиялық барлау жұмыстарының көмегімен В. Баллонның жариялаған мәліметтерінде Алтын Орда кезеңіне қатысты елді мекендердің едәуір санын анықтады. Автордың зерттеулері Алтын Ордадағы отырықшы елді мекендеріне қатысты көзқарасты өзгертті.

1930 жылы Н.Арзютовтың «Золотая Орда» атты Жошы Ұлысы тарихына арналған еңбегі жарияланды. Автордың пікірінше: «Алтын Орда – Азия аумағындағы ірі әскери-саяси оқиғалар желісінің қорытынды нүктесі болды. Әлемге әйгілі Шыңғысхан үлкен ауқымды территориялық аймақты жаулап алуға ұмтылып, әскерін жердің барша бөліктеріне жіберуге тырысты» (Арзютов, 1930: 1). Н. Арзютовтың бастамасымен жазылған еңбегі қоғамға ортағасырлық Алтын Орда саяси тарихымен танысу үшін бағытталған болатын. Жалпы, Р.Ф. Баллонның ізін жалғастырушы авторлардың бірі болып Н. Арзютов саналады, себебі Алтын Орданың тарихы, географиялық мекені, мәдени тұстарын археологиялық қазба жұмыстарымен толықтырды.

1934 жылы академик Б.Я. Владимирцовтың «Общественный строй монголов» атты еңбегі Кеңес Одағының Ғылым Академиясының тапсырмасы аясында жарияланымға жіберілген еді (Владимирцов, 1934). Бұл еңбекте Шыңғыс хан құрған Моңғол мемлекетінің орта ғасырдағы тарихы, шаруашылығы, феодалық сипаты жайлы мәліметтер келтірілген. Б.Я. Владимирцовтың еңбегінде Моңғол империясының қоғамдық құрылысын өзіндік ерекшелігінің болуы жайлы сипатталады. Сондай-ақ, аталған мемлекет Азия мен Еуропа елдерінің мемлекеттерінің құрылу тарихына әсерін тигізгені жайлы пікірді ұстанды. Автордың еңбегінен толық моңғолдардың әлеуметтік құрылымы жайлы ақпарат аздығы байқалады, тек кейбір қоғамдық құрылысына анықтамалық мәліметтерді кездістіруге болады. Ғылыми жұмысты жазу барысында автор саяхатшылардың келтірілген деректерін сынға алып, олардың ішінде моңғол тілін білетін, моңғолдық филологиялық білімімен таныс зерттеушілердің аздығына назар аударады. Сол себепті автор еңбекті жазу барысында моңғол жеріне барып, халықтың әлеуметтік құрылымымен таныс болады. Бұл жұмыс кеңестік дәуірде Моңғол мемлекетінің әлеуметтік құрылым тарихын жазуға бағытталған жұмыс еді. Біздің ойымызша, ортағасырлық моңғол өмірін мен XX ғасырмен салыстыру мүмкін емес. Себебі ғасырлық өзгеріске, жаһандық

дамуға ұшыраған моңғол халқында әлеуметтік құрылымыда өзгеруі мүмкін. Сондықтан, Б.Я. Владимирцевтің жұмысы субъективті нұсқада жазылған жұмыс болып табылады.

Тарихи деректерге мән бермеу салдары, буржуазиялық ұлтшылдарда тарихи фактілерді басқаша жазу сипаты кең танымал болады. Осылайша, тарихты жазуда тарихи тұлғаларды ғана емес, кейбір тарихи маңызы бар оқиғалар көпшіліктің назарынан таса қалады. XX ғасырдың 40 жылдары қоғамда «Покровский мектебінің» ықпалы деген ой қалыптасады. Себебі, Покровскийдің идеясын қолдаушылардың жұмыстары анти-марксистік бұрмалануға ұшыраған жұмыстар деп саналады. М.Н. Покровский және оның мектебінің өкілдері «тарих – бұл өткенге аударылған саясат» деген пікірді ұстанды. Бұл алда тарихи ойлардың бұрмалануына келіп, осылайша тарихтың жаңғыру үдерісіне алып келеді. М.Н. Покровский мектебі қалыптасып келе жатқан марксистік-лениндік саясатқа қарама-қарсы көзқарастың туындауына алып келді. Сондай жұмыстардың айқын дәлелі ретінде А.Ф. Рязановтың жұмысын атауға болады (Рязанов, 1928).

Осылайша, XX ғасырдың 40 жылдары кеңістік қоғамда туындаған мәселенің шешу жолдары іздестіріле бастады. Орталық комитеттің шешімімен «Краткий курс истории ВКП(б)» атты ғылыми әдебиетті жариялау туралы шешім қабылданады. Бұл еңбектің тарихи маңызы – марксистік ілімге сай, Покровский мектебінің өкілдері жіберген қателіктерден алшақтау, марксизм-ленинизм теориясын түсіндіруде біршама сұрақтың жауабы болады деп санады.

1941 жылы КСРО Ғылым Академиясының бастамасымен «Сборник материалов относящихся к истории Золотой Орды» еңбегі баспаға шықты. Бұл еңбекте В.Г. Тизенгаузеннің жинақтаған ортағасырлық қолжазбалары жинақталды, сондай-ақ оның түпнұсқалығын сақтап А.А. Ромаскевич пен С.А. Волин ғалымдар баспаға жариялады. В.Г. Тизенгаузен Алтын Орда тарихына қатысты мәліметтер беретін вендік қолжазбаны, Лейден және Париж қолжазбаларының көшірмелерін алып, еңбекте кейбір қолжазбалардың аудармалары көрсетеді (Тизенгаузен, 1941). Мәселен, аталған материалдар жинағында Тизенгаузен жинақтаған «Тарих и гузиде», «Анонима Искендера» еңбектеріндегі құнды мәліметтерді, Джузджани, Джувейни мен Рашид-ад-динсынды ортағасырлық авторлардың еңбектерінің аудармасымен таныс боламыз (Ромаскевич, Волин, 1941:6). Бұл материалдардың тарихи маңыздылығына қарамастан, оларда келтірілген географиялық мәліметтердің жетіспейтіндігін атап өткен жөн, олар көбінесе ертедегі еңбектердегі шежірелермен сәйкес келеді. Тарихи-географиялық ақпарат шеңберінің тарлығы көбінесе араб авторларының басым көпшілігі ешқашан Жошы ұлысының иеліктеріне бармағанына, көбіне дипломаттар мен көпестердің сөздерінен ақпарат алғандығына байланысты болды. Әрине, кейбір жағдайларда еңбекте бұрмаланған немесе тіпті дұрыс емес

мәліметтерді кездестіруге болды. Географиялық тұрғыдан алғанда, мемлекет аумағының жалпы сипаттамалары, соның ішінде әртүрлі аудандар мен қалалардың тізімі үлкен қызығушылық тудырады. Еңбекте кездесетін мәліметтердің ішінде назар аударатын тұсына, араб деректерінде кездеспейтін Әмір Темір мен Тоқтамыс арасында әскери соғыстар нәтижесінде өзгерген географиялық аймақтар туралы егжей-тегжейлі мәліметтер көрсетіледі.

1941 жылы Кеңес Одағының ғылыми тұжырымдамасын айқындау аясында қазақ халқының ұлттық тарихын баяндауға бағытталған М. Вяткиннің «Очерки по истории Казахской ССР» жарияланады. Автор еңбекті жазу барысында архив құжаттарын, тікелей әрі жаңама қолжазбаларды қолданады. Ғалым аталған оқулықты жазу барысында Алтын Орда империясын феодалдық сипаттағы мемлекет деген пікірді ұстанды (Вяткин, 1941:69). Академик М. Вяткиннің пікірінше, қазіргі заманғы Қазақстан территориясының батыс, солтүстік және орталық бөліктері Жошы Ұлысының құрамына кірді, сонымен қатар тарихта Көк Орда немесе Алтын Орда деген атпен белгілі болды. Осылайша, автор Жошы ұлдарына тиесілі ұлыстардың территориясын айқындады. Негізі академик М. Вяткин тікелей Кеңес өкіметінің тапсырмасын орындауда, ұлттық тарихты жазуда белсінділік танытты. Автор Алтын Орда тарихын жазуда В. Лениннің шығармаларынан үзінді келтіре отырып, барынша марксистік-лениндік сипатқа сай жазуды мақсат етті. Моңғол тарихын жазуда олардың жойқын шапқыншылық әрекеті, зардаптары жайлы пікірлер кездестіруге болады. Сондай-ақ, академик М. Вяткин толықтай орыс князьдықтарының Алтын Орда құрамына кірмегенін, тек вассал қызметін атқарғаны жайлы пікірді ұстанды.

Тарихнамалық шолу жасау барысында Алтын Орда тарихына зерттеу жүргізіп, оның тарихи географиясының жекелеген аспектілеріне қатысты жалпы сипаттағы қорытынды пікірлер жайлы ұмытпаған жөн. Осындай іргелі еңбектердің бірі 1943 жылы «Қазақ ССР тарихы» болып табылады (Абдыкалыков, Панкратова, 1943). Алтын Орданың тарихын кеңестік тарихи түсіндірілуімен қатар, бұл жұмыста кей жерлерінде қателер байқауға болады. Мәселен, Алтын Орда мемлекетінің саяси тарихы ғылыми жағынан тар көзқараста жазылған. «Ақ Орда», «Көк Орда» және «Алтын Орда» атауларының шығу тарихына қатысты бұрыс пікір қалыптасты. Еңбекте қарастырылған әлеуметтік құрылымға тікелей марксистік-лениндік тұрғыда баға бере отырып, жазылды.

А.Н. Насоновтың «Монголы и Русь» еңбегі демарксистік-лениндік сипатта жазылған жұмыстар топтамасына енеді. Автор монғол тарихын жаза отыра, Карл Маркстың «Secret Diplomatic History of Eighteenth Century» еңбегінен үзінді ойды келтірді, мәселен, «Татарское иго продолжалось... свыше двух столетий. Это было иго, которое не только подавляет, но

растлевают и иссушают самую душу народа, который ему подпал. Монгольские татары установили режим систематического террора, орудием которого были грабежи и массовые убийства» (Насонов, 1940: 3). Дегенменен, А.Н. Насонов Алтын Орда тарихын жазу барысында саяси тұсынан қателіктер жібергені мәлім.

Кеңестік тарихнамада белгілі ғылыми туындылардың біріне Б. Греков пен А. Якубовскийдың «Золотая Орда» еңбегі жатады. Академик А.Ю.Якубовский өз жұмысында XIV ғасырдың 60-70-ші жылдарында Алтын Ордадағы феодалдық өзара тартыс тарихына егжей – тегжейлі тоқталады (Греков, Якубовский, 1937). Сондай-ақ, авторлар тәуелсіз ұлыстардың пайда болуын, яғни Ақ Орда және Көк Орданың құрылу тарихы жайлы мәліметтермен бөліседі. КСРО Ғылым Академиясының мүшелері тарапынан сынға алынған тұстарына қарамастан, Б. Греков пен А. Якубовскийдың еңбектерінде келтірілген мәліметтер құнды болып табылады.

1951 жылы Б. Греков пен А. Якубовский «Золотая Орда и ее падение» еңбегін жариялады. Бұл жұмыс «Золотая орда» еңбегінің жалғасы есебінде болғаны белгілі. Еңбекте келтірілген деректерге сүйенсек, Жошы Ұлысына тиесілі негізгі жерлердің біріне Дешті Қыпшақтың барлық аумағы жатады. Алайда, Жошының тірі кезінде-ақ, бұл елді мекенге тек номиналды түрде ғана иелік етіп, шынына келгенде жаулап алуға міндетті болды. Бату ханның бастамасымен ұйымдастырылған әскери жорықтардың нәтижесі ретінде Дешті Қыпшақ, Бұлғар, Қырым және Кавказдан Дербентке дейін моңғолдардың немесе татарлардың қолында болды. Сондай-ақ, осындай тарихи оқиғалардың нәтижесінде орыс халқының татарларға қарсы батырлық күресін суреттеді (Греков, Якубовский, 1950). Олардың ғылыми еңбекті жазу барысындағы міндеті тарихи және географиялық аспектілерді егжей-тегжейлі көрсету емес еді. Нәтижесінде олардың еңбектері мазмұны жалпыламалық сипатқа ие болып, көбінесе дереккөздерінің аздығымен немесе оларды қайталаумен шектеледі. Жалпы, бұл еңбектің 1941 жылы жарияланған еңбектен қатты айырмашылығы жоқ, тек үшінші бөлімінде Алтын Орда мемлекетінің құлауын жазады. КСРО Ғылым Академиясы еңбекті талқылау барысында соңғы бөлімін үздік жұмыс деп таныды.

Кеңестік дәуірде билік қазақ халқының тарихын жазуда барлық арандатушылық әрекеттермен күрес жүргізді. 1958 жылы П.П. Ивановтың «Очерки по истории Средней Азии (XVI – середина XIX в.)» еңбегінде Алтын Орда тарихы, Дешті Қыпшақ Даласында орын алған әскери-саяси оқиғалар жайлы сипатталады. Ғалым деректерді пайдалана отыра, келесі жағдайға көңіл аударды: «Ақ Орданың құрылуы, оның саяси және әлеуметтік-экономикалық өмірі арнайы түрде зерттелмегендіктен, бұл тақырып барынша толыққанды қарастырылмады» (Тизенгаузен, 1941:17). Келтірілген дерекке сүйенсек, Жошы Ұлысы екіге бөлінді, сол қанат немесе Ақ Орда және оң қанат Алтын Орда (Көк Орда). Автор өз жұмысында

келесідей мәлімет келтірді: «Алтын Орда құдіреті күшті болған жылдары Ақ Орданың билеушілері ешқандай билікте дербестікке қол жеткізе алмай, тек вассал қызметін атқарды» (Иванов, 1958: 58).

1950 жылдардың ортасында «жылымық» кезеңімен тақырыпты зерттеуге қатысты жаңа тәсілдердің пайда болуы байқалады. Сондай жұмыстардың бірі ретінде кеңестік тарихнамада Жошы Ұлысы тарихына арналған классикалық жұмысқа М.Г. Сафарғалиевтың «Распад Золотой Орды» (Сафарғалиев, 1960) еңбегі жатады. 7 бөлімнен тұратын ғылыми еңбегінде Алтын Орданың құрылу кезеңінен бастап жазылған, сонымен қатар XIV-XV ғғ. басындағы Жошы Ұлысының саяси тарихына терең талдау жасалды. Автор өз еңбегінде келесі пікірді ұстанатынын білдірді: «К. Маркстың ұстанымы Алтын Орда тарихын кеңестік тарихнамада зерттеуге методологиялық негіз болды» (Сафарғалиев, 1960:12). М. Сафарғалиев «XIV ғасырдағы белгілі материалдар негізінде Алтын Орданың аумағын осы кезең үшін тек болжап қана айтуға болады» (Сафарғалиев, 1960:22) деген қорытындыға келді. Автордың ойынша, тереңдетілген археологиялық зерттеулер жүргізудің көмегімен Алтын Орда мемлекетінің аумағы бойынша нақты мәліметтерге ие болуға болады.

Дегенмен, М.Г. Сафарғалиевтың жұмысын қарастыру барысында тарихи-географиялық қырларына аз назар аударылған, сонымен қатар, материалдардың аздығын айтуға болады. Автордың келтірілген археологиялық мәліметтері Алтын Орда қалаларының дәрежесін төмендетеді, себебі еңбекте «олар қолөнері әлсіз дамыған сауда орталықтары есебінде» сипаттайды.

1965 жылы Алтын Орда мемлекетінде ішкі билік үшін талас-тартыс нәтижесінде қалыптасқан Өзбек мемлекетінің құрылу тарихы жайлы Б.А. Ахмедовтың «Государство кочевых узбеков» еңбегінде көруге болады (Ахмедов, 1965). Кітапта Әбілқайырхандығының саяси тарихы жайлы жазылған. Автор бұл еңбекті жазуда деректерді, саяхатшылардың және археологиялық барлау жұмыстарының мәліметтерін пайдалана отырып, Алтын Орда мемлекетінің шығыс бөлігінің тарихын жазуға тырысты. Көшпелі өзбек мемлекетінің құрылуына Жошы Ұлысында орын алған саяси жағдайлардың әсері мол болғанына назар аударды.

1966 жылы археологиялық мәліметтердің негізінде ортағасырлық көшпелі қоғамның ішкі тарихын көрсететін Г.А. Федоров-Давыдовтың жұмысын атауға болады. Г.А. Федоров-Давыдовтың «Кочевники Восточной Европы под властью золотоордынских ханов» (Федоров-Давыдов, 1966) атты кітабында көшпелілер этногенезі, печенегтердің антропологиясы, Киев Русімен көшпелілер арасында орныққан қарым-қатынас мәселелері қарастырылған. Автор зерттеу жүргізу барысында Алтын Ордалық дәуірге жататын көшпелілердің жерлеу дәстүріне қатысты деректермен таныстырады. Алайда, бұл дәстүр тек моңғолдарға ғана емес, сондай-ақ

Алтын Ордалық хандардың ықпалына түскен печенегтер мен түркі тайпаларына даттесілі болды. Аталған еңбекте келтірілген мәліметке сүйенсек, моңғол шапқыншылығы нәтижесінде тайпалық бөліну дәстүрі жойылып, Дешті Қыпшақ даласы ұлыстық жүйеге бағынатын феодалдық даму түріне көшті. Алғаш рет автордың зерттеуі нәтижесінде мемлекеттің қоғамдық құрылысына әскери-саяси мен этникалық үдерістердің әсерін зерттеп, Жошы Ұлысы территориясындағы жаңа этникалық халықтардың құрылу тарихы жайлы тұжырым жасады.

1970 жылы алғаш рет мазмұны жағынан көлемді «Татаро-монғолы в Азии и Европе» тақырыбындағы жинақта танымал тарихшы-медиевистердің мақалалары жарияланды (Тихвинский, 1977). Осы еңбекке пікір жазушылардың бірі «бұл жинақ – ортақ тарихқа жалпылама болатын еңбекті жазудағы сәтті қадамдардың бірі болып табылады», – деп тұжырым жасады (Каргалов, 1980:180). Алайда, жинақтағы барлық мақалаларда ортағасырлық жазбаша деректерге деген сындық көзқарастың жоқтығы байқалады.

1982 жылы кеңестік белгілі тарихшы С.А. Плетневаның (Плетнева, 1982) еңбегінде моңғол дәуіріндегі көшпелі өркениеттің даму ерекшелігі археологиялық материалдарды пайдалана отырып жазылды. Еңбек көшпелілердің әлеуметтік-экономикалық қатынасының қалыптасу заңдылығын зерттеуге арналған. Сондай-ақ, отырықшылар мен көшпелілердің қарым-қатынас мәселесін, мәдениет сұрақтарын қарастырады. Автор өзінің еңбегінде «Алтын Орда» мемлекетіне келесідей баға берді: «Алтын Ордада бірегей мәдениет қалыптасқанымен, географиялық тұрғыдан түрлі тайпалық бірлестіктер қоныстанып, экономикалық жағдайының әртүрлі болуына алып келді» (Плетнева, 1982:72). Тарихшы С.А. Плетнева Алтын Орданы Түркі қағанатының тарихымен ұқсас деп есептейді. Себебі шамамен ол да 100 жылдай өмір сүріп, кейін бірнеше қағанаттарға бөлініп кетті (Плетнева, 1982:84).

1985 жылы В.Л. Егоровтың монографиясы Алтын Орда тақырыбына қатысты тарихи-географиялық сұрақтарды қарастырады. «Историческая география Золотой Орды в XIII–XIV вв.» (Егоров, 1985) еңбегінде XIII ғ. Алтын Орданың Русьпен шекарасы іс жүзінде өзгеріске ұшырамағаны жайлы жазылған. Монографияда моңғол ақсүйектері Киев Русін экономикалық жағдайына, яғни қазынасын толықтырудың сарқылмас көзі ретінде пайдаланғаны жайлы айтылады. Жалпы автор өз жұмысында Батый ханға тиесілі ұлыстың тарихи-географиялық мәселесін ашқанымен, Жошы Ұлысының шығыс бөлігі – Ақ Орда тақырыбы аз зерттелді. Бұл еңбектің тарихы маңызы ретінде, «Алтын Орда» терминінің шығу тарихы туралы мәліметтер кездеседі. Тарихи тұрғыдан алғанда, жұмыс Алтын Орданың саяси тарихы үшін ғана емес, сонымен бірге мемлекетті аумақтық-географиялық бағалау үшін де маңызды болып табылады.

Жошы Ұлысының тарихтағы орны мен рөліне қатысты айтыс-тартыстар әлі күнге дейін тоқтар емес. Ортағасырлық мемлекетке қатысты тарихта құпияға толы тұстары да жеткілікті. Негізгі себептер ретінде мәліметтердің аздығы, мәселенің күрделілігі, екіншісіне мемлекеттің идеологиялық тұрғыдан зерттеушілерге қысым келтіруімен түсіндіріледі. Осылайша кеңестік тарихнама бойынша қарастырылған еңбектерде Жошы Ұлысының тарихына деген бірегей көзқарастардың болмағаны жайлы ой қорытуға болады.

Осы кезеңде қарастырылып отырған тақырыпты шетелдің ғалымдар да зерттеді. Жалпы, шетелдік тарихнамада Шыңғыс хан құрған империяны зерттеумен ғана емес, ұлыстық жүйеге ұласқан ортағасырлық мемлекеттер жайлы, соның ішінде Жошы Ұлысы тарихын да қарастырды. Сондай жұмыстардың айқын мысалы ретінде Дж.Хаммер-Пургшаль және Б. Шпулердің зерттеу жұмыстарын атауға болады. Автор, шын мәнінде, мемлекет тарихын емес, белгілі бір ханның кезінде болған саяси оқиғаларды баяндайды. Ол мемлекеттің географиясына қатысты тарихи маңызы бар мәліметтермен бөліспейді. Ал Б.Шпулер Алтын Орданың тарихын жан-жақты ашып жазуға тырысып, мемлекеттің саяси дамуын ғана емес, өмірін, мәдениетін, экономикасын да көрсетеді. Жошы Ұлысындағы билік жүйесін түркілік дәстүр тұрғысынан қарастыру Юлай Шамильоглудың жұмыстарында қарастырылады. 1982 жылы Жошы Ұлысына тиесілі иеліктердің тарихы, территориясы, «Ақ Орда», «Көк Орда», «Алтын Орда» сөздерінің шығу этимологиясы жайлы Томас Олсен «The princes of the Left Hand: an introduction to the history of the Ulus of Orda in the thirteenth and the early fourteenth centuries» деген мақала жариялады (Allsen, 1987). Автор түрлі моңғол дәуіріне жататын деректерді зерттеп, «Алтын Орда» сөзінің кездеспейтіні туралы қорытынды жасады. Орданың саяси өзгерісін зерттей келе, оны төрт кезеңге бөліп қарастырды: Алтын Ордаға батыс тармақтарының толық бағыну кезеңі, тәуелсіз кезең, қайта қосылу, Ордалықтардың батыс тармаққа басшылық жасау кезеңі. Сондай-ақ, мақалада келтірілген мәліметке сүйенсек, Бату хан барлық Жошы ұлыстарының саяси қызығушылықтары мен әрекеттерін бақылап отырды, сол қанаттың билеушісі оған тікелей бағынды. Томас Олсен Орда тарихын жазу барысында ортағасырлық көшпелілерді сипаттауда Латтимор «нерегенерированные варвары» терминін қолданды. Аталған топтардың қызметі ескі тәртіп пен құндылықтарды сақтау, уақыт өте келе алғашқыдағы көшпелілікке жету болды.

Жошы Ұлысы тарихын зерттей келе, Ордалық биліктің Руське әсері жағымсыз салдарына баға бере отырып, ортағасырлық мемлекетті жеке тарихи құбылыс есебінде көрді (Michal Biran, 1977).

Түрік тарихнамасында да Жошы Ұлысы тақырыбы аясында ғылыми еңбектер жарияланды. Солардың бірі ретінде Мустафа Кафалының 1976

жылы жарияланған монографиялық жұмысында Өтеміс-қажының еңбегін пайдалана отырып, Жошы Ұлысы тарихы жайлы жазады (Kafali, 1977). Автор монографиялық жұмысында моңғол дәуіріні әлеуметтік-экономикалық, саяси аспектілеріне тоқталады.

Жалпы, кеңестік тарихнамамен салыстарғанда шетелдік ғалымдар Алтын Орда тарихына объективті баға беруге тырысты. Саяси қысымға ілікпеген шетелдік ғалымдар Алтын Орда тарихын белгілі бір методологиялық жүйемен, ортағасырлық деректерді саралау арқылы зерттеді. Авторлар қарастырылып отырған еңбектерді жазу барысында ортағасырлық деректер мен сол заманға сай балама деректерді пайдалана отырып, салыстырмалы талдау жүргізді.

Қорытынды. Осы уақытқа дейін Жошы Ұлысы тарихы бойынша көптеген еңбектер жарық көрді. Алайда, әлемге әйгілі ортағасырлық алып мемлекеттің құрылуы, этникалық құрамы, мәдениеті, тарихы жайлы жан-жақты ғылыми зерттеу жүргізілмеді. Әрине, Алтын Орда тарихына қатысты қалыптасқан ортақ тарихнамалық үрдістің болуына қарамастан, арнаулы және жекелеген тақырыптарға зерттеулер жүргізілді. Дегенмен, бұл тарихнамалық еңбектерде Жошы Ұлысы тарихына қатысты барлық сұрақтардың қамтылуы мүмкін болмады және оның бірнеше себептері анықталған. Біріншіден, қазіргі уақытта көрсетілген аумақтағы мемлекеттің болмауына байланысты әртүрлі кезеңдегі мәліметтер толыққанды игерілмеді. Екіншіден, кеңестік кезеңде жазылған еңбектер марксистік-лениндік тұрғыдан қарастырылып, орталық биліктің ұстанымына бағынды. Ал, шетелдік ғалымдар жан-жақты, әрі объективті тұрғыда зерттеуге тырысты. Осы себептерге байланысты Алтын Орда тарихы әлі де болса жан-жақты зерттеуді қажет етеді

Әдебиеттер мен деректер:

1. Арзютов Н. Золотая Орда. – Саратов, 1930. – С. 10.
2. Ахмедов Б.А. Государство кочевых узбеков. – М.: Наука. ГРВЛ, 1965. – С. 195.
3. Баллон Ф. Старый и новый сарай столицы Золотой Орды. – Казань, 1923. – С. 123.
4. Владимирцов Б.Я. Общественный строй монголов. – Москва: Ленинград: Изд-во Акад. наук СССР, 1934. – С. 224.
5. Вяткин М. Очерки по истории Казахской ССР. – ОГИЗ: Госполитиздат, 1941. – С. 367.
6. Греков Б., Ябуковский А. Золотая Орда. – Л.: ОГИЗ, 1937. – С. 216.
7. Греков Б., Ябуковский А. Золотая Орда и её падение. – Л.: Изд-во АН СССР, 1950. – С. 478.

8. Егоров В.Л. Историческая география Золотой Орды в XIII–XIV вв. – М.: Наука, 1985. – С. 247.
9. Каргалов В.В. Куликовская битва. – М.: Воениздат, 1980. – С. 128.
10. Костюков В.П. Улус Шибана Золотой Орды в XIII– XIV вв. Под ред. И.М. Миргалеева. – Казань: Изд-во «Фэн» АН РТ, 2010. – С. 200.
11. Иванов П.П. Очерки по истории Средней Азии (XVI – середина XIX вв.). –М.: ИВЛ, 1958. – С. 248 История Казахской ССР. Т.3. – КазОГИЗ, 1943. – 204 б.
12. История Татар с древнейших времен. Т.3. – Казань, 2009. – 1112 с.
13. Насонов А.Н. Монголы и Русь. – М.: АН СССР, 1940. – С. 178.
14. Плетнева С.А. Кочевники средневековья. – М, 1982. – С. 188.
15. Рязанов А.Ф. На стыке борьбы за степь. Очерк по истории, колонизации Новолинейного района, 1835-1845 г.г. – Оренбург:Типо-литография Горпромкомбината, 1928. – С. 19-64.
16. Сафаргалиев М.Г. Распад Золотой Орды / Уч. зап. Мордов. гос. ун-та. Вып. IX. – Саранск: Мордов. кн. изд-во, 1960. – С. 276
17. Сборник материалов относящихся к истории Золотой Орды. – Москва: Ленинград : Изд-во Акад. наук СССР, 1941. Т.2. – С. 310
18. Татаро-монголы в Азии и Европе. – М, 1977. – с. 504
19. Тизенгаузен В.Г. Сборник материалов, относящихся к истории Золотой орды //Акад. наук СССР, Ин-т востоковедения. – Москва: Ленинград : Изд-во Акад. наук СССР, 1941. Т.1. – С. 308
20. Федоров-Давыдов Г.А. Кочевники Восточной Европы под властью золотоордынских ханов. – М, 1966. – С. 276.
21. Юдин В.П. Переход власти к племенным биям и неизвестной династии Тукатимуридов в Казахских степях в XIV в. (к проблеме восточных письменных источников, степной устной историографии и предыстории Казахского ханства) // Утемишхаджи. Чингиз-наме / Факс., пер., транскр., текстол. примеч., исслед. В.П. Юдина. – Алматы: Гылым, 1992. – С. 57–75.
22. Allsen Th. T. The princes of the Left Hand: an introduction to the history of the Ulus of Orda in the thirteenth and the early fourteenth centuries // Archivum Eurasiae medii aevi. T. V: 1985. – Wiesbaden: Harrasowitz Verlag, 1987. – P. 5–40.
23. Michal Biran. Qaidu and the Rise of the Independent Mongol State in Central Asia. 1997. –P. 198.
24. Kafali M. Altın Orda Hanlığının Kuruluş ve Yükseliş Devirleri (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayın no. 2085). – İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1977. – B. 169.

Information about the author:

Aisaule Shakiyeva 1st year doctoral student of L.N. Gumilyov Enu, Nur-Sultan, E-mail: aisaule_10@mail.ru

STUDY OF THE HISTORY OF THE JOCHI ULUS IN SOVIET HISTORIOGRAPHY

Abstract: The article considers the research and peculiarities of Soviet and foreign scientists on the topic of Jochi Ulus. Focuses on the historical, cultural, socio-economic aspects of the heritage of the Jochi Ulus in Soviet historiography. One-sided research in the Soviet era is aimed at providing a true picture of historical events in the Jochi Ulus. In Soviet historiography, attention is paid to the changes in the level of research in the scientific community of the historical heritage of the Jochi Ulus. There is a tradition of idealistic depiction of any aspect of historical events that took place in the Jochi Ulus. The article analyzes the impact of ideological principles on the history of Jochi Ulus in connection with the establishment of Marxist-Leninist doctrine in the scientific community. There is a difference in the scientific direction of foreign historiography in the study of the topic. The article identifies historically significant points of research work on the history of the Jochi Ulus in Soviet and foreign historiographical works.

Keywords: Golden Horde, Kievan Rus, Desht-I-Kipchak, AK Horde, Kok Horde, Saray, Baty Khan.

Сведение об авторе:

Айсауле Шакиева - докторант 1 курса ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, г. Нур-Султан, e-mail: aisaule_10@mail.ru

ИЗУЧЕНИЕ ИСТОРИИ УЛУСА ДЖУЧИ В СОВЕТСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ

Аннотация. В статье рассматриваются исследования и особенности советских и зарубежных ученых по теме улуса Джучи. Основное внимание уделяется историческим, культурным, социально-экономическим аспектам наследия улуса Джучи в советской историографии. Одностороннее исследование в советское время направлено на то, чтобы дать правдивую картину исторических событий в улусе Джучи. В советской историографии уделяется внимание изменению уровня изученности научным сообществом исторического наследия улуса Джучи. Существует традиция идеалистического изображения любого аспекта исторических событий, происходивших в улусе Джучи. В статье анализируется влияние идеологических принципов на историю улуса Джучи в связи с обоснованием марксистско-ленинского учения в научном сообществе. Существует различие в научном направлении зарубежной историографии в изучении темы. Статья раскрывает историческую значимость исследовательских работ по истории Улуса Джучи в советских и зарубежных историографических работах.

Ключевые слова: Золотая Орда, Киевская Русь, Дешт-и-Кипчак, Ак Орда, Кок Орда, Сарай, Батый хан.